

Η σύγχρονη θεωρία του εξωτερικού εμπορίου: Μια συνοπτική παρουσίαση

Γιάννης Μάντζαρης*

Περίληψη

Η θεωρία του Εξωτερικού Εμπορίου σαν ένα δυναμικό και συνεχώς εξελισσόμενο τμήμα της Πολιτικής Οικονομίας, πέρασε από τον ακραίο προστατευτισμό των Μερκαντιλιστών στην εποχή της φιλελευθεροποίησης, που προσπαθεί να εισάγει στο παγκόσμιο εμπόριο η τελευταία συνθήκη της GATT, και να παρακάμψει με τον τρόπο αυτό τις στρεβλώσεις που προκαλούν στην οικονομική (και όχι μόνο) ευημερία των κρατών, οι διάφορες μορφές προστατευτισμού. Με όπλα προερχόμενα τώρα από το οπλοστάσιο της Μικρο-οικονομικής θεωρίας, η σύγχρονη θεωρία του Εξωτερικού Εμπορίου, προσπαθεί να εξηγήσει φαινόμενα που αδυνατούσε να εξηγήσει η παραδοσιακή θεωρία, και να ενσωματώσει στο νέο μοντέλο, τομείς όπως το περιβάλλον, τους φυσικούς πόρους κ.λπ. Σημαντικό τμήμα επίσης της σύγχρονης θεωρίας του διεθνούς εμπορίου, καταλαμβάνει η εξέταση της επιρροής των διαφόρων ομάδων συμφερόντων, των lobbies, στα κέντρα λήψεως πολιτικών και οικονομικών αποφάσεων. Τις τάσεις αυτές της μοντέρνας θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου στη διεθνή βιβλιογραφία, προσπαθούμε να παρουσιάσουμε με αυτή την εργασία.

1. Εισαγωγή

Οι θεωρίες για το Εξωτερικό Εμπόριο¹ εμφανίσθηκαν πριν πολλούς αιώνες, τότε που το Διεθνές Εμπόριο και τα θετικά του

* Δρ. Οικονομικών επιστημών.

αποτελέσματα, ήταν στόχος όλων των βιομηχανικών χωρών. Η θεωρία όμως που για δεκαετίες κυριάρχησε στην επιστημονική κοινότητα και έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη διατύπωση απόψεων επί του θέματος, ήταν αυτή των Heckscher, Ohlin και Samuelson για τις (διαφορετικές) αναλογίες των συντελεστών παραγωγής. Οι προσπάθειες που έγιναν στη δεκαετία του '60, μέσω των λεγόμενων διαλόγων του Cambridge, και με βάση μια Νεο-ρικαρδιανή αντίληψη για τη θεωρία του Εξωτερικού Εμπορίου, να φέρουν στην επιφάνεια ένα εναλλακτικό υπόδειγμα², δεν ευδοκίμησαν. Στην αρχή της δεκαετίας του '80, και στα πλαίσια του παραδοσιακού μοντέλου των Heckscher και Ohlin, έγινε άλλη προσπάθεια παρουσίασης νέων θέσεων, οι οποίες σχετικοποιούν μερικά από τα πιο γνωστά αποτελέσματα του μοντέλου και οδηγούν σε άλλες οικονομικοπολιτικές κατευθύνσεις.

Πρώτα έγινε δυνατόν να εξηγηθούν φαινόμενα, που απέτυχε να εξηγήσει η παραδοσιακή θεωρία, ιδιαίτερα το ενδοβιομηχανικό εμπόριο. Η συνεκτίμηση των αρχών του ατελούς ανταγωνισμού, οδήγησε στην επανεξέταση των οικονομικοπολιτικών συνεπειών των παραδοσιακών θέσεων. Με τον συνυπολογισμό και της πολιτικής, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στο οικονομικό μοντέλο, έγινε δυνατή η ερμηνεία του παρατηρούμενου –στην πραγματικότητα– προστατευτισμού, που δεν περιορίζεται πλέον μόνο στην περιγραφή που είχε αυτός σε θέματα Ευημερίας. Τέλος συμπληρώθηκε η στατική θεώρηση του μοντέλου των Heckscher, Ohlin και Samuelson με δυναμικά στοιχεία, τα οποία εξηγούν την ύπαρξη ενδογενών συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Μια συνοπτική ανάλυση αυτών των θέσεων, παρουσιάζεται στις μελέτες των Kierzkowski³, Krugman⁴ και Broll-Girloy⁵. Προτού όμως παραθέσουμε αυτές τις θέσεις, θα κάνουμε μια ανακεφαλαίωση των αποτελεσμάτων του παραδοσιακού μοντέλου του Εξωτερικού Εμπορίου.

2. Το μοντέλο των Heckscher-Ohlin

Οι θέσεις των Heckscher και Ohlin ανήκουν στις βασικές αρχές διδασκαλίας της θεωρίας του Εξωτερικού Εμπορίου. Το μοντέλο τους περιλαμβάνει δύο χώρες, δύο αγαθά, δύο συντελεστές παραγωγής, οι οποίοι κινούνται ελεύθερα μεταξύ των κλάδων, καθώς και νεοκλασική τεχνολογία. Η ουσία αυτού του μο-

ντέλου εκφράζεται με το γνωστό θεώρημα των Heckscher και Ohlin το οποίο αναφέρει ότι: ένα κράτος εξάγει εκείνο το προϊόν, για την παραγωγή του οποίου χρησιμοποιείται εκείνος ο συντελεστής παραγωγής, που βρίσκεται σε αφθονία, και γίνεται εντατική εκμετάλλευσή του. Σε αυτή τη θέση βασίστηκε το θεώρημα του Rybczynski, το θεώρημα των Stolper και Samuelson και το θεώρημα της ισορροπίας των τιμών των συντελεστών παραγωγής. Το θεώρημα του Rybczynski, εξετάζει τις μεταβολές στην ποσότητα των διαθεσίμων συντελεστών παραγωγής, καθώς και τις επιπτώσεις της κατανομής τους μέσα σε ένα μικρό κράτος. Το θεώρημα των Stolper και Samuelson προσδιορίζει τους κερδισμένους και ζημιωμένους από τις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών: η αμοιβή του συντελεστή που χρησιμοποιήθηκε εντατικά για την παραγωγή του αγαθού, το οποίο έγινε ακριβότερο, σίγουρα ανέρχεται. Το θεώρημα της ισορροπίας των τιμών των συντελεστών παραγωγής τέλος, αναφέρει, ότι πραγματοποιείται ισορροπία τιμών όταν τα εξεταζόμενα κράτη δεν έχουν και τόσο διαφορετική δομή. Ως εκ τούτου, το διεθνές εμπόριο αποτελεί ένα ατελές υποκατάστατο της διεθνούς κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής.

Όλες οι παράμετροι παρουσιάζονται στο κιτίνον-διάγραμμα, με διαφορές στις εντάσεις εξοπλισμού σε συντελεστές παραγωγής μιας ενσωματωμένης παγκόσμιας οικονομίας⁶. Μέσω της εντατικοποίησης των επί μέρους κλάδων, παρουσιάζεται στο κιτίνον-διάγραμμα ένα παραλληλόγραμμο. Εάν το σημείο εξοπλισμού είναι μέσα στο παραλληλόγραμμο, τότε είναι δυνατή μια ισορροπία των τιμών των συντελεστών παραγωγής μέσω του διεθνούς εμπορίου. Σε άλλη περίπτωση πρέπει οι συντελεστές παραγωγής να μετακινούνται μεταξύ των κρατών, προκειμένου να εξισορροπηθούν οι τιμές τους.

Αυτή η σχέση υποκατάστασης μεταξύ διακλαδικής και διεθνούς κινητικότητας των συντελεστών, παίζει και στην πράξη ένα μεγάλο ρόλο, σε σχέση με τη μετανάστευση της εργατικής δύναμης και τις άμεσες επενδύσεις. Στο βαθμό που αίρονται οι περιορισμοί στη διεθνή κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής, μεταναστεύει, ιδιαίτερα το παραγωγικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο, εκεί όπου η οριακή τους παραγωγικότητα είναι υψηλότερη⁷.

Μεγάλης σημασίας είναι επίσης και οι πολιτικο-εμπορικές επιπτώσεις του μοντέλου των Heckscher και Ohlin. Μπορεί να αποδειχθεί ότι όχι μόνο ο κόσμος συνολικά, αλλά και κάθε ξεχωριστό κράτος μπορεί να κερδίσει από το ελεύθερο εμπόριο. Προβλήματα διανομής τα οποία ανακύπτουν, και έτσι κάποιοι συντελεστές

ζημιώνουν ενώ άλλοι κερδίζουν, μπορούν να αντιμετωπισθούν με μεταβιβαστικές πληρωμές⁸.

Εξαιρέση του κανόνα, ότι το ελεύθερο εμπόριο είναι η καλύτερη των επιλογών, αποτελούν ο προστατευτικός, και ο άριστος δασμός⁹. Η βασική ιδέα του προστατευτικού δασμού είναι ότι οι νέοι τομείς και επιχειρήσεις πρέπει να προστατευθούν για τόσο διάστημα, όσο χρειάζεται για να γίνουν διεθνώς ανταγωνιστικοί. Ουσιαστικό επιχείρημα ενάντια στην επιβολή προστατευτικών δασμών, είναι κι αυτό που συνήθως συμβαίνει, ότι τίποτε δεν είναι μονιμότερο του προσωρινού, δηλαδή από ένα χρονικά περιορισμένο προστατευτικό δασμό η εμπειρία απέδειξε, ότι δημιουργείται ένας διαχρονικά σταθερός δασμός. Θα μπορούσαν φυσικά οι επιχειρήσεις σε περίπτωση μιας δύσκολης περιόδου προσαρμογής, να χρηματοδοτηθούν από την αγορά κεφαλαίου. Εάν αυτό δεν είναι δυνατό, ενώ ο τομέας μακροχρόνια είναι ανταγωνιστικός, τότε οι αιτίες εντοπίζονται στην ελλιπή οργάνωση της αγοράς κεφαλαίου, η οποία πρέπει να διορθωθεί με ανάλογα μέτρα. Ένας δασμός λοιπόν έχει μόνο Second-best-ιδιότητες. Το επιχείρημα του άριστου δασμού βασίζεται στη θέση, ότι ένα μεγάλο κράτος μπορεί μέσω εμπορικο-πολιτικών μέτρων να επηρεάσει τους Terms of Trade. Ένας δασμός σε ένα εισαγόμενο αγαθό επιδρά μειωτικά στη ζήτηση αυτού του αγαθού. Έτσι πέφτει η τιμή του, και το κράτος μπορεί να ανταλλάξει με μια μονάδα εγχωρίου προϊόντος περισσότερα αλλοδαπά αγαθά. Με αυτόν τον τρόπο, οι δυνατότητες κατανάλωσης και η ευημερία του καλύτερου. Βεβαίως και τα άλλα κράτη μπορούν να επιβάλλουν από την πλευρά τους άριστους δασμούς. Με βάση αυτά δημιουργείται η κατά NASH-Ισορροπία του προστατευτισμού, η οποία είναι βεβαίως υποδεέστερη αυτής του ελεύθερου εμπορίου¹⁰.

Το παραδοσιακό μοντέλο του ελεύθερου εμπορίου εμπλουτίστηκε με πολλές νέες θέσεις π.χ. τη μεταβλητή προσφορά των συντελεστών¹¹, το περιβάλλον ως συντελεστού παραγωγής¹², τους φυσικούς πόρους¹³, τα ενδιάμεσα προϊόντα¹⁴ κ.λπ. Οι βασικές του παραδοχές έχουν επιβεβαιωθεί. Η επέκταση του 2 x 2 x 2 μοντέλου σε περισσότερα από δύο κράτη, συντελεστές και αγαθά, έδειξε ότι τα αποτελέσματα του μοντέλου των Heckscher και Ohlin είναι πολύ ισχυρά. Όμως ορισμένες επεξηγήσεις χάνουν τη σημαντικότητά τους και έχουν μια σχετική μόνο σημασία. Τέλος θα πρέπει να τονισθεί, ότι σε ένα τμήμα της επιστημονικής βιβλιογραφίας¹⁵, έχει επικρατήσει η παρουσίασή του σε δυαδική μορφή. Αντί για συναρτήσεις παραγωγής και χρησιμότητας, εξε-

τάζονται συναρτήσεις κόστους και εξόδων. Αυτός ο τρόπος παρουσίασης προσφέρει πλεονεκτήματα στην εξαγωγή ορισμένων αποτελεσμάτων, όμως δεν έχουν επιρροή στα ίδια τα αποτελέσματα. Εάν κανείς ανακεφαλαιώσει τις θέσεις του μοντέλου των Heckscher και Ohlin διαπιστώνει, ότι το εξωτερικό εμπόριο στηρίζεται στις διαφορές εξοπλισμού σε συντελεστές, και αποτελεί την καλύτερη εμπορική πολιτική. Σε αυτά τα δύο κεντρικά σημεία στηρίζεται η κριτική στη νέα θεωρία του εξωτερικού εμπορίου.

3. Το ενδοβιομηχανικό εμπόριο

Το θεώρημα των Heckscher και Ohlin εξηγεί το εμπόριο μεταξύ των κρατών σε προϊόντα τα οποία διαφέρουν σαφώς μεταξύ τους. Τα κράτη εμπορεύονται με συμπληρωματικά αγαθά. Εάν παρατηρήσει κανείς την πραγματικότητα, διαπιστώνει ότι ένα μεγάλο μέρος του παγκόσμιου ενδοβιομηχανικού εμπορίου είναι: κράτη με παρόμοιες οικονομικές δομές ανταλλάσσουν παρόμοια προϊόντα¹⁶. Ο καταμερισμός της εργασίας λειτουργεί υποκατάστατα. Έτσι π.χ. η Γαλλία εισάγει αυτοκίνητα από τη Γερμανία, εξάγει όμως ταυτόχρονα αυτοκίνητα προς τη Γερμανία. Με τη θέση των Heckscher και Ohlin τέτοια φαινόμενα θα εξηγούντο μόνο εάν ο συγκεκριμένος τομέας σε μια χώρα ήταν υψηλής εντάσεως εργασίας ενώ στην άλλη χώρα υψηλής εντάσεως κεφαλαίου. Επειδή όμως η πραγματικότητα δεν είναι έτσι, χρειαζόμαστε ένα νέο υπόδειγμα για να εξηγήσουμε το ενδοβιομηχανικό εμπόριο.

Με αφετηρία μοντέλα ζήτησης διαφοροποιημένων προϊόντων και μονοπωλιακού ανταγωνισμού, από την πλευρά της προσφοράς, αναπτύχθηκαν άλλα μοντέλα, τα οποία εξηγούν το ενδοβιομηχανικό εμπόριο¹⁷. Γίνεται αποδεκτό ότι οι καταναλωτές είτε έχουν διαφορετικές προτιμήσεις, για να προτιμούν διαφορετικές παραλλαγές των αγαθών, ή αλλιώς, ότι αγαπούν αυτή την ποικιλία της προσφοράς¹⁸. Εάν αποδεχθεί κανείς ακόμη και την προϋπόθεση των αυξανόμενων αποδόσεων κλίμακας στην παραγωγή των διάφορων παραλλαγών των προϊόντων, τότε μπορεί να αποδείξει ότι τα κράτη, όταν δεν είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, όσον αφορά τον εξοπλισμό σε συντελεστές παραγωγής, μπορούν να εξειδικευθούν σε διαφορετικές παραλλαγές του ίδιου προϊόντος και να το εξάγουν σε διαφορετική κάθε φορά χώρα.

Εάν παρατηρήσει κανείς δύο παρόμοια κράτη, θα διαπιστώσει

ότι σε κατάσταση αυτάρκειας, σε κάθε χώρα θα επέλθει μια τέτοια οικονομική δομή, κατά την οποία X εταιρίες σε μονοπωλιακό ανταγωνισμό, θα προσφέρουν η κάθε μια ένα προϊόν. Κατά το άνοιγμα των κρατών θα αυξηθεί ο αριθμός των προσφερομένων παραλλαγών, επειδή κάθε φορά το προϊόν του αλλοδαπού κράτους είναι δυνατό να τοποθετηθεί στην εγχώρια αγορά. Ταυτόχρονα ένας αριθμός προσφερόντων αποκλείεται από την αγορά. Οι εναπομείναντες μπορούν με την επίτευξη αυξανόμενων αποδόσεων κλίμακας, να καταλάβουν μεγαλύτερο μερίδιο στην αγορά. Κέρδη από το διεθνές εμπόριο προκύπτουν εν πρώτοις από την καλύτερη κάλυψη των αναγκών των καταναλωτών, λόγω της αύξησης του αριθμού των προσφερομένων αγαθών και από την άλλη, λόγω αύξησης του μεγέθους της αγοράς, και την επίτευξη αυξημένων αποδόσεων κλίμακας εκ μέρους των προσφερόντων. Η αισιόδοξη πρόγνωση διαφόρων μελετών για τα αποτελέσματα της δημιουργίας της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Εσωτερικής Αγοράς, στηρίζεται ακριβώς σε αυτές τις προβλέψεις.

Εάν εισάγει κανείς σε αυτό το μοντέλο των διαφοροποιημένων αγαθών και άλλους τομείς, οι οποίοι παράγουν ομοιογενή αγαθά, και αποδεχθεί τις διαφορές μεταξύ των κρατών σε σχέση με τον εξοπλισμό τους σε συντελεστές, προτιμήσεις ή τεχνολογία, τότε φαίνεται ότι ενδο- και διαβιομηχανικό εμπόριο μπορεί να γίνει ταυτόχρονα¹⁹. Το επεξηγηματικό παράδειγμα της θέσεως των Heckscher και Ohlin και αυτό του μοντέλου των διαφοροποιημένων αγαθών, είναι ως εκ τούτου, συμπληρωματικά.

4. Η Εμπορική πολιτική σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού

Στο Μοντέλο των Heckscher και Ohlin γίνεται αποδεκτό, ότι νοικοκυριά και επιχειρήσεις συμπεριφέρονται ως αποδέκτες τιμών. Επικρατεί τέλειος ανταγωνισμός. Αυτή η παραδοχή δεν ισχύει πάντα. Αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας οδηγούν σε ολιγοπωλιακές ή μονοπωλιακές δομές αγοράς. Στα μοντέλα της νέας θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου εξετάζονται οι επιδράσεις αυτών των συνθηκών αγοράς του ατελούς ανταγωνισμού, σε συγκεκριμένες εμπορικοπολιτικές επιλογές. Με βάση τους Heckscher και Ohlin η μοναδική απόκλιση από την αρχή του ελεύθερου εμπορίου είναι ο άριστος δασμός ως αποτέλεσμα του ατελούς ανταγωνισμού της

αγοράς. Το κράτος που επιβάλλει φόρο, λόγω του μεγέθους του, κατέχει σημαντική δύναμη στη διεθνή αγορά των προϊόντων. Αυτή τη δύναμη μπορεί να τη χρησιμοποιήσει προκειμένου να επιδράσει προς ίδιον συμφέρον στις σχετικές τιμές. Απομειώνει το συντελεστή, ο οποίος ευρίσκεται σε σχετική αφθονία, μέσω κατάλληλων δασμολογικών μέτρων. Στα μοντέλα της νέας θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου, υπεισέρχονται επιπλέον ατέλειες της αγοράς. Αφορούν ιδιαίτερα στο ερώτημα, εάν το κράτος μέσω κατάλληλης βιομηχανικής πολιτικής μπορεί να προλειάνει το έδαφος σε επιχειρήσεις ή κλάδους του στη διεθνή αγορά και έτσι (σε βάρος των εμπορικών συνεργατών του) να αυξήσει την ευημερία του²⁰. Παρακάτω θα εξετάσουμε τους τύπους της αγοράς του ατελούς ανταγωνισμού, πρώτα στο εσωτερικό, μετά στην αλλοδαπή και τέλος στα δύο κράτη.

Εάν κυριαρχεί ένας μονοπωλητής στην αγορά των εισαγομένων αγαθών, τότε πρέπει η αγορά αυτή να ανοίξει. Για ένα μικρό κράτος η προσφορά αλλοδαπών προϊόντων είναι τόσο ελαστική, που από τη μονοπωλιακή επιχείρηση δημιουργείται ένας ρυθμιστής τιμών. Δίπλα στα κέρδη από το εμπόριο, το κράτος πραγματοποιεί και άλλα κέρδη ευημερίας, μέσω της διάσπασης των δομών της αγοράς. Η πρακτική μετουσίωση αυτής της θέσεως υλοποιείται στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά: μέσω του ανοίγματος των συνόρων και της κατάργησης των περιορισμών στο εμπόριο, τα εθνικά μονοπώλια αντιμετωπίζουν το διεθνή ανταγωνισμό. Αυτό συνεπάγεται ένα βήμα προς την επίτευξη των προσδοκώμενων κερδών κοινωνικής ευημερίας. Κάτω από αυτή τη λογική, το ελεύθερο εμπόριο αποτελεί την καλύτερη πολιτική ανταγωνισμού.

Είναι διαφορετική η περίπτωση κατά την οποία η μονοπωλιακή επιχείρηση έχει την έδρα της στην αλλοδαπή και εισάγει στην ημεδαπή τα αγαθά που παράγονται εκεί²¹. Ένας δασμός έχει σε αυτή την περίπτωση την παρακάτω επίδραση: σε ίσες διεθνείς τιμές υπάρχει τώρα μικρότερη ζήτηση. Ο μονοπωλητής μειώνει την παραγόμενη ποσότητα και την τιμή. Επειδή η μείωση της τιμής είναι μικρότερη από το δασμό, επέρχεται στην ημεδαπή, αύξηση των τιμών και έτσι υπάρχει μείωση του πλεονάσματος των καταναλωτών. Το κράτος βεβαίως επιτυγχάνει φορολογικά έσοδα, τα οποία ίσως να υπερκαλύπτουν την απώλεια του πλεονάσματος των καταναλωτών. Με μια δίκαιη κατανομή των φορολογικών εσόδων στα νοικοκυριά, μπορούμε να πετύχουμε μια κατά Pareto αριστοποίηση της ευημερίας. Επειδή αυτό είναι συνδεδεμένο με μείωση του πλεονάσματος του αλλοδαπού μονοπωλητή, μπορούμε

να μιλάμε για ανακατανομή του πλεονάσματος. Πρακτικό παράδειγμα είναι η επιβολή δασμών στα καύσιμα, που συμβάλουν στη μείωση της ισχύος στην αγορά των χωρών μελών του ΟΠΕΚ.

Εάν επικρατεί τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό ατελής ανταγωνισμός, μπορούν τα κράτη κατά τις αρχές του μοντέλου, να προσπαθήσουν να προσδώσουν στις ημεδαπές επιχειρήσεις ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, μέσω εξαγωγικών επιδοτήσεων. Οι Brander και Spencer²² εξετάζουν δυνατότητες εφαρμογής μιας στρατηγικής εμπορικής πολιτικής, στη βάση ενός απλού δυοπωλιακού μοντέλου, στο οποίο μια ημεδαπή και μια αλλοδαπή επιχείρηση ανταγωνίζονται μεταξύ τους στην αγορά ενός τρίτου κράτους. Η αποδοχή ενός τρίτου κράτους έγινε για λόγους αποφυγής διαστρεβλώσεων στην ημεδαπή αγορά. Οι επιχειρήσεις συμπεριφέρονται με βάση την παραδοχή κατά Cournot: ξεκινούν από τις δεδομένες ποσότητες παραγωγής των άλλων επιχειρήσεων. Έτσι προκύπτει η γνώση από τη θεωρία του δυοπωλίου, συνθήκη ισορροπίας κατά NASH-Cournot. Εάν η ημεδαπή επιχείρηση είχε τη δυνατότητα να προσδιορίσει τις ποσότητες των εκρμών της πριν από την αλλοδαπή, θα καταλάμβανε την θέση μιας κατά τον Stackelberg ηγέτιδας επιχείρησης, θα μπορούσε να τοποθετήσει στην αγορά μεγαλύτερη ποσότητα αγαθών και να πετύχει μεγαλύτερα κέρδη. Σε ταυτόχρονο καθορισμό της ποσότητας, όπως γίνεται αποδεκτό στο Μοντέλο του Cournot, μια τέτοια στρατηγική δεν είναι αξιόπιστη. Στο μοντέλο αυτό μπορεί ο κρατικός παρεμβατισμός να εισαχθεί, και με εξαγωγικές επιδοτήσεις να μειώσει το καθαρό κόστος παραγωγής, κάτι που θα επέκτεινε την παραγωγή. Η άριστη επιδότηση είναι τόσο υψηλή, που η επιχείρηση θα παράγει εκείνη την ποσότητα, που θα παρήγαγε και ως Leader κατά την έννοια της θέσεως του Stackelberg. Σε ένα απλό μοντέλο, μπορεί να δείξει κανείς ότι το επιπλέον κέρδος της ημεδαπής επιχείρησης, είναι μεγαλύτερο από το κόστος της επιδοτήσεως. Η διαφορά είναι ανάλογη αυτής του κέρδους μιας ηγέτιδας κατά Stackelberg επιχείρησης και ενός δυοπωλητού σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού. Έτσι θα επιτυγχάνετο για την ημεδαπή επιχείρηση ένα καθαρό κέρδος ευημερίας. Μέσω μιας τέτοιας στρατηγικής εξαγωγικών επιδοτήσεων, είναι δυνατό ένα τμήμα του κέρδους, το οποίο άλλως δεν θα επιτυγχάνετο στην αλλοδαπή, να κατευθυνθεί στην ημεδαπή.

Αυτή η θέση συμπληρώθηκε σε πολλά σημεία. Οι εξαγωγικές επιδοτήσεις μπορεί να υπηρετήσουν και άλλους σκοπούς και ειδικά τον αποκλεισμό αλλοδαπών ανταγωνιστικών επιχειρήσεων από την αγορά, και την προώθηση ημεδαπών. Τέτοιο παράδειγμα απο-

τελεί η περίπτωση της ευρωπαϊκής κατασκευαστικής εταιρίας αεροπλάνων Airbus. Εάν η ύπαρξη εξαγωγικών επιδοτήσεων προκαλέσει την επιβολή αντίμετρων από τα άλλα κράτη, τότε μπορεί να παρθούν μέτρα επιδότησης του τομέα R&D της ημεδαπής επιχείρησης²³. Αυτή η τακτική είναι πολύ διαδεδομένη στην Ιαπωνία και πραγματοποιείται από το Υπουργείο διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας (MITI).

Εάν κανείς πιστεύει στο μοντέλο αυτό της στρατηγικής εμπορικής πολιτικής, τότε η ύπαρξη κρατικών μέτρων προώθησης των εξαγωγών, φαίνεται ως λογικό εργαλείο εμπορικής πολιτικής. Υπάρχουν φυσικά και επιχειρήματα τα οποία ισχυρίζονται το αντίθετο²⁴. Είναι τα επονομαζόμενα τμηματικά μοντέλα. Η πραγματικότητα, ότι ο προωθούμενος τομέας ή επιχείρηση απορροφά μέσα και πόρους από άλλους τομείς της οικονομίας, δε λαμβάνεται υπόψη. Το κόστος ευκαιρίας της στρατηγικής εμπορικής πολιτικής, όπως φαίνεται στην περίπτωση αυτή, υποβαθμίζεται. Κατά δεύτερο λόγο, τα αποτελέσματα του μοντέλου είναι πολύ ευαίσθητα σε αλλαγές των παραδοχών του. Έτσι οι Eaton και Grossman²⁵ απέδειξαν ότι η πολιτική υποδείξεων οδηγεί σε αντίθετα αποτελέσματα, αν για τις επιχειρήσεις υποθεθεί, ότι αντί για μια κατά Cournot συμπεριφορά, ασκούν πολιτική ανταγωνισμού τιμών κατά Bertrand: οι εξαγωγές θα έπρεπε να φορολογηθούν. Ένα μοντέλο, το οποίο δεν είναι ισχυρό σε σχέση με τις ανταγωνιστικές παραδοχές, δεν είναι κατάλληλο για υποδείξεις οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα. Εκτός τούτου, υπάρχει η δυνατότητα για το άλλο κράτος να συμπεριφέρεται επίσης εμπορικοστρατηγικά. Έχουμε δηλαδή ένα δίλημμα αιχμαλωσίας, κατά το οποίο και τα δύο κράτη σημειώνουν απώλειες ευημερίας. Τέλος προκύπτουν σημαντικά προβλήματα κατά την πρακτική εφαρμογή αυτών των θέσεων. Ανακύπτει πλέον το ερώτημα: πώς μπορεί το κράτος, σε έναν κόσμο που κυριαρχεί η ατελής πληροφόρηση, να αναγνωρίσει τους τομείς εκείνους της οικονομίας, οι οποίοι πρέπει να προωθηθούν; Τέλος η πρόθεση του κράτους να δώσει επιδοτήσεις, δημιουργεί στην αγορά συνθήκες rent seeking. Η συνδεδεμένη με αυτά απώλεια Ευημερίας, δημιουργεί τη λογική συνέπεια, ότι το κράτος αισθάνεται υποχρεωμένο να επιλέξει ως δέουσα πολιτική, την πολιτική του ελεύθερου εμπορίου. Ως εναλλακτική λύση στη στρατηγική εμπορική πολιτική, αναπτύχθηκε το παράδειγμα του διεθνούς ανταγωνισμού του τόπου εγκατάστασης. Αντί οι ημεδαπές επιχειρήσεις να προσπαθούν μέσω εμπορικών στρατηγικών να επιβιώσουν στη διεθνή αγορά, μπορούν τα κράτη να προσελκύσουν διε-

θνώς κινητικούς συντελεστές παραγωγής, δημιουργώντας κατάλληλες συνθήκες και υποδομές για την προσέλκυσή τους²⁶. Βραχυχρόνια, πρέπει να εφαρμόσουν τους πλέον ευνοϊκούς θεσμούς και μέσω των ανταγωνιστικών συνθηκών να δημιουργηθούν κίνητρα από την κυβέρνηση, τα οποία θα καταστήσουν περισσότερο αποτελεσματική την προσφορά των δημόσιων αγαθών.

Ένας ουσιαστικός περιορισμός που υπάρχει τόσο στα μοντέλα του εξωτερικού εμπορίου σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού, όσο και στις θέσεις για τον ανταγωνισμό του τόπου εγκατάστασης, είναι η αποδοχή της δεδομένης δομής της αγοράς. Ιδιαίτερα για βιομηχανίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλές αποδόσεις κλίμακας και υψηλά σταθερά έξοδα, τα εμπορικά και τα άλλα μέτρα επιλογής του τόπου εγκατάστασης, επιδρούν σημαντικά στον αριθμό αυτών που προγραμματίζουν να εγκατασταθούν και στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Αυτό το σημείο αναλύθηκε σημαντικά από τους Horstmann και Markusen²⁷ στα πλαίσια ενός απλού μοντέλου δύο κρατών με δύο δυνητικούς παραγωγούς (προσφέροντες). Σε ένα παιχνίδι τριών επιπέδων αναλύεται η δασμολογική πολιτική της Κυβέρνησης, καθώς και οι αποφάσεις του τόπου εγκατάστασης και παραγωγής της επιχειρήσεως. Επειδή η δασμολογική πολιτική επιδρά στην απόφαση των επιχειρήσεων για είσοδο σε μία αγορά, μπορούν και μικρές ακόμη αλλαγές στο ύψος των δασμών, να οδηγήσουν σε μια ποιοτική διαφοροποίηση της δομής της αγοράς, και κατά συνέπεια να έχουν σημαντικές επιδόσεις στο επίπεδο ευημερίας. Παρόμοιες διαπιστώσεις μπορεί να κάνει κανείς και σε σχέση με τον τόπο εγκατάστασης, όπου η υπάρχουσα υποδομή και το ύψος των δασμών και φόρων, επιδρούν στην προσέλκυση των επιχειρήσεων. Οι διεθνείς επιχειρηματικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται σε εκείνη τη χώρα και σε εκείνη τη περιοχή της χώρας, η οποία παρουσιάζει τα περισσότερα απόλυτα και σχετικά συγκριτικά πλεονεκτήματα σε έργα και υπηρεσίες υποδομής, που εξυπηρετούν τους μακροχρόνιους στόχους της.

5. Η θετική θεωρία της πολιτικής του εξωτερικού εμπορίου

Εξετάσαμε παραπάνω τα ερωτήματα του τύπου: κάτω από ποιες συνθήκες, στα πλαίσια της θεωρίας του άριστου φόρου και/ή της στρατηγικής εμπορικής πολιτικής, οι εμπορικοί περιορισμοί αυ-

ξάνουν την ευημερία ενός κράτους; Εάν παρατηρήσει κανείς την πραγματικότητα, διαπιστώνει ότι στην πρακτική διαμόρφωση της πολιτικής του εξωτερικού εμπορίου, οι σκέψεις δημιουργίας συνθηκών ευημερίας παίζουν ένα σχετικά ασήμαντο ρόλο. Ο προστατευτισμός παρέχεται σε επιλεγμένους τομείς, και οι συνολικές οικονομικές επιδράσεις δε λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Η ανάλυση και εξήγηση του παρατηρούμενου –στην πραγματικότητα– επιπέδου προστατευτισμού, είναι αντικείμενο της θετικής θεωρίας της πολιτικής του εξωτερικού εμπορίου. Εξετάζει την πολιτική διαδικασία, η οποία οδηγεί στη λήψη προστατευτικών μέτρων. Οι θέσεις αυτές χαρακτηρίζονται ακόμη και ως Πολιτική Οικονομία του Προστατευτισμού. Αναλόγως της δομής του πολιτικού συστήματος και της οικονομικής αντίληψης, υπάρχουν και ανάλογες εξηγήσεις. Σε μια άμεση δημοκρατία, όπου οι πολίτες αποφασίζουν οι ίδιοι και άμεσα για τη μορφή των διαφόρων νόμων με άμεση λαϊκή ετυμηγορία, η συμπεριφορά των ψηφοφόρων είναι αποφασιστικής σημασίας. Στις αντιπροσωπευτικές Δημοκρατίες απεναντίας, οι κυβερνώντες έχουν ένα σχετικό χώρο μυστικών κινήσεων, διότι οι ομάδες ενδιαφερόντων προσπαθούν με κάθε τρόπο να ασκήσουν πάνω τους επιρροή, προς ίδιον βεβαίως όφελος²⁸.

Σε μια άμεση Δημοκρατία βεβαίως κάθε νόμος επιβάλλεται και με μια μόνο ψήφο διαφορά. Το ύψος του δασμού λοιπόν προσδιορίζεται από τις προτιμήσεις και επιθυμίες του μέσου ψηφοφόρου. Ο μέσος ψηφοφόρος χωρίζει το εκλογικό σώμα σε δύο ίσα μέρη, από τα οποία το ένα προτιμά χαμηλότερους, και το άλλο υψηλότερους δασμούς. Βεβαίως ο δασμός που επιλέγεται από τον μέσο ψηφοφόρο δεν είναι απαραίτητο να είναι ίδιος με τον άριστο δασμό. Εάν πάρουμε το μοντέλο των Heckscher και Ohlin, στο οποίο οι συντελεστές παραγωγής είναι διακλαδικά κινητικοί, με βάση το θεώρημα των Stolper και Samuelson²⁹, από μια αύξηση της τιμής των αγαθών, θα κερδίσει εκείνος ο συντελεστής, στον οποίο η παραγωγή του αγαθού γίνεται με εντατικότερο τρόπο. Οι προσφέροντες εργασία έχουν συμφέρον να αυξηθεί η τιμή του αγαθού που χρησιμοποιεί εντατικά αυτόν το συντελεστή, σε αντίθεση με τους κατόχους κεφαλαίου οι οποίοι έχουν συμφέρον από μια αύξηση των τιμών των αγαθών εντάσεως κεφαλαίου. Εάν το κεφάλαιο είναι σχετικά συγκεντρωμένο, τα συμφέροντα των εργαζομένων κατά την ψηφοφορία είναι υπέρ εκπροσωπημένα, λόγω του ότι ο μέσος ψηφοφόρος κατέχει μικρότερο τμήμα απ' ό,τι ο μέσος κάτοχος κεφαλαίου. Ο μέσος ψηφοφόρος λοιπόν, προτιμά έναν εισαγωγικό δασμό, αν το εισαγόμενο προϊόν είναι

εντάσεως εργασίας και μια επιδότηση εισαγωγών, εάν είναι εντάσεως κεφαλαίου.

Στην πραγματικότητα, οι ειδικές σχέσεις των συντελεστών παραγωγής κατά τον προσδιορισμό του βαθμού προστασίας, παίζουν έναν περιορισμένο ρόλο. Πιο συνήθης είναι η προστασία συγκεκριμένων κλάδων μέσω κατευθυνόμενων δασμών. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να εφαρμοσθεί το μοντέλο των ειδικών κλαδικών συντελεστών, το οποίο βασίζεται στην αρχή της περιορισμένης διακλαδικής κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής. Δείχνει ότι τα κέρδη από τον προστατευτισμό συγκεντρώνονται σε έναν οικονομικό τομέα, τη στιγμή που οι απώλειες ευημερίας κατανέμονται σε πολλούς άλλους τομείς. Εάν αποδεχθεί κανείς, ότι υπάρχει κόστος για τη συμμετοχή στις εκλογές (π.χ. κούραση ή αδιαφορία), τότε είναι φυσικό, ότι στην περίπτωση αυτών που πιστεύουν ότι τα κέρδη της συμμετοχής στις εκλογές είναι μικρότερα από το κόστος συμμετοχής, θα έχουμε αποχή. Για εκείνους όμως, που μέσω του προστατευτισμού θα έχουν σημαντικά κέρδη είναι προφανές ότι η συμμετοχή στις εκλογές αποτελεί καθήκον. Γίνεται φανερό ότι υπάρχει στρέβλωση υπέρ των υποστηρικτών του προστατευτισμού. Στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες δεν υπάρχει άμεση ψηφοφορία για τους διάφορους νόμους, παρά ψηφισή κάποιων αντιπροσώπων και κομμάτων, που οφείλουν να αντιπροσωπεύουν τις επιθυμίες των ψηφοφόρων τους. Στην περίπτωση αυτή έχουμε να κάνουμε με ψηφοφορίες, οι οποίες υποτίθεται ότι έχουν να κάνουν με επιλογές προγραμμάτων (αυτό τις περισσότερες φορές δεν ισχύει), στα οποία η οικονομική πολιτική, αποτελεί ένα σημαντικό, όμως αρκετά μικρό τμήμα της. Έτσι η Κυβέρνηση κατά την εφαρμογή των οικονομικών της επιλογών, έχει τη δυνατότητα ελιγμών και διαφοροποιήσεων, δηλαδή κινείται σε ένα χώρο εχεμύθειας. Αυτό δε σημαίνει βέβαια, ότι η Κυβέρνηση απαραίτητα προσπαθεί να μεγιστοποιήσει την κοινωνική ευημερία, αλλά της δίδεται η δυνατότητα να προωθεί και να εφαρμόζει τις πολιτικές που αυτή θεωρεί σκόπιμες, που πολλές φορές είναι επώδυνες για τους πολίτες.

Ένα τμήμα της επιστημονικής βιβλιογραφίας εκπροσωπεί την άποψη, ότι ένας από τους στόχους της κυβέρνησης και της περί αυτήν γραφειοκρατίας είναι η διαχείριση κατά το δυνατόν μεγαλύτερου προϋπολογισμού, για να μπορεί να προβαίνει σε ανακατανομή των πόρων³⁰. Επειδή όμως τα έσοδα από τους δασμούς είναι τμήμα του προϋπολογισμού, υπάρχει από το σημείο αυτό ακόμη κάποια τάση προστατευτισμού. Αποτελεσματικότερη και

ουσιαστικότερη όμως είναι η επιρροή των Ομάδων Συμφερόντων στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής της Κυβέρνησης. Συγκεκριμένες Ομάδες Συμφερόντων ζητούν προστατευτισμό, και η Κυβέρνηση είναι σε θέση, με βάση τη κίνησή της στο χώρο εχεμύθειας, να τον προσφέρει. Μέσω ενεργειών των λεγόμενων lobbies (όπως η δημιουργία ομάδων προεκλογικής υποστήριξης, επιρροής των ΜΜΕ, οικονομικής στήριξης κομμάτων και πολιτικών, καθώς και της απευθείας επιρροής της Κυβέρνησης), είναι δυνατόν ορισμένες ομάδες συμφερόντων, να επηρεάζουν προς ίδιον όφελος τη δυνατότητα της κυβέρνησης να κινείται στο λεγόμενο χώρο εχεμύθειας.

Αποφασιστικής σημασίας για την άσκηση επιρροής μιας ομάδος συμφερόντων, είναι η δυνατότητά της να οργανώνεται. Αυτό εξαρτάται από το κόστος οργάνωσης (στην πλατύτερή του έννοια), το οποίο είναι αντιστρόφως ανάλογο του βαθμού συγκεντρωσιμότητας της ομάδος συμφερόντων, και ανάλογο του βαθμού αρνητικής επίπτωσης ενός οικονομικο-πολιτικού μέτρου εις αυτήν. Αυτό μπορεί να εξαχθεί και από το γεγονός, ότι ορισμένοι οικονομικοί τομείς, οι οποίοι κερδίζουν πολλά από ένα δασμό, έχουν έναν μεγαλύτερο βαθμό επιρροής, σε αντίθεση με τους καταναλωτές, οι οποίοι πραγματοποιούν στο σημείο αυτό σχετικές απώλειες. Και με βάση αυτή την επιχειρηματολογία, το επίπεδο προστατευτισμού, το οποίο προσδιορίζεται με αυτή την πολιτική διαδικασία, είναι υψηλότερο από ό,τι το άριστο επίπεδο.

Δίπλα στα προβλήματα του υψηλού επιπέδου προστατευτισμού, θα πρέπει να εξετάσουμε και τις συμπληρωματικές απώλειες σε ευημερία, που προέρχονται από τις ενέργειες των lobbies³¹. Επειδή στο πολιτικό γίνεσθαι ο καθένας επιδιώκει την κατάκτηση μεγαλύτερων μεριδίων, μετατοπίζονται πόροι από τον παραγωγικό τομέα της οικονομίας σε ενέργειες προσέλκυσης μεριδίων. Με τον τρόπο αυτό, μειώνονται οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Η καμπύλη μετασχηματισμού μετατοπίζεται προς τα μέσα³². Με τη μετατόπιση των παραγωγικών δυνατοτήτων, μειώνονται και οι δυνατότητες κατανάλωσης, οδηγούμαστε σε απώλειες ευημερίας και αρχίζει ουσιαστικά ένας φαύλος κύκλος.

Από τα παραπάνω πολιτικο-οικονομικά μοντέλα που έγιναν αντικείμενο περιορισμένης ανάλυσης, διαπιστώνεται μια τάση υψηλού προστατευτισμού που οδηγεί σε απώλειες αποτελεσματικότητας και ευημερίας. Σαν διέξοδος προσφέρονται λύσεις, κατά τις οποίες οι κυβερνήσεις στα πλαίσια διεθνών συμφωνιών, π.χ. GATT, ΠΟΕ, ακολουθούν αρχές ελεύθερου εμπορίου, και έτσι το

χώρο εχεμύθειας που διαθέτουν, τον περιορίζουν συνειδητά σε εθνικό επίπεδο.

6. Το εξωτερικό εμπόριο και η νέα θεωρία της οικονομικής μεγεθύνσεως

Εδώ και δέκα χρόνια, η θεωρία της οικον. μεγεθύνσεως, η οποία στην οικονομική βιβλιογραφία της δεκαετίας του '50-'60 έπαιξε σημαντικό ρόλο, ζει μια νέα αναγέννηση. Στηριγμένη σε μικροοικονομικές θέσεις, οι οποίες εξηγούν την τεχνική πρόοδο, τη δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου και την πληθυσμιακή αύξηση, γίνεται προσπάθεια ενδογενοποίησης των προσδιοριστικών της παραγόντων στο μοντέλο³³. Τελευταία γίνεται προσπάθεια εφαρμογής αυτών των θέσεων σε θέματα θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου³⁴.

Σε δυναμικά μοντέλα εξωτερικού εμπορίου, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα δε θεωρούνται δεδομένα, αλλά μπορούν να διαφοροποιηθούν με την πάροδο του χρόνου. Έτσι ένας φόρος π.χ. σε ένα εισαγόμενο αγαθό εντάσεως κεφαλαίου, οδηγεί στην αύξηση της αμοιβής του συντελεστή κεφαλαίου. Μέσω αυτού αυξάνει το κόστος ευκαιρίας της κατανάλωσης, και βεβαίως συμφέρει η μεγαλύτερη αποταμίευση και η επένδυση. Μακροχρόνια δηλαδή αυξάνει το απόθεμα του πραγματικού κεφαλαίου. Τέλος, ένα μικρό κράτος μπορεί να προσεγγίσει το διεθνές επίπεδο εξοπλισμού σε συντελεστές παραγωγής, και έτσι η επίδραση του δασμού γίνεται ασήμαντη³⁵.

Σε εργασίες τους, Οικονομολόγοι όπως οι Grossman και Helpman³⁶, ενδογενοποίησαν την τεχνική πρόοδο και αποδέχονται, ότι ένα τμήμα των διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής τοποθετούνται στους τομείς Έρευνας και Ανάπτυξης (R&D), είτε για τη βελτίωση ήδη παραγόμενων προϊόντων (Product Innovation), είτε για την ανάπτυξη νέων μεθόδων παραγωγής (Process Innovation). Δείχνουν πώς εξελίσσονται στη διάρκεια του χρόνου οι τάσεις του εξωτερικού εμπορίου και πώς επιδρούν τα μέτρα εμπορικής πολιτικής στο επίπεδο της τεχνικής προόδου και κατ' επέκταση στην οικονομική μεγέθυνση. Ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα αυτής της νέας θεωρίας φαίνεται να είναι, ότι και οι διαφορές στο ρυθμό μεγέθυνσης μεταξύ των κρατών, καθώς και η εξέλιξη των εμπορικών τάσεων, είναι προσδιορισμένες και εξαρτώνται από το αρχι-

κό επίπεδο σε τεχνική γνώση και ανθρώπινο δυναμικό, που διαθέτει κάθε κράτος ξεχωριστά.

Πώς επιδρούν λοιπόν τα μέτρα εμπορικής πολιτικής πάνω στις μακροχρόνιες δυνατότητες μεγέθυνσης ενός κράτους; Εμπορικοί περιορισμοί, οι οποίοι μειώνουν τις σχετικές τιμές των αγαθών, των οποίων η παραγωγή απαιτεί υψηλή τεχνολογική γνώση, επιδρούν ως είναι ευνόητο, αποτρεπτικά. Οδηγούν στην απομείωση της αξίας της τεχνολογικής γνώσεως, των νεωτερισμών καθώς και του ανθρώπινου κεφαλαίου. Οι συντελεστές οι οποίοι ευρίσκονται σε σπανιότητα, τοποθετούνται πολλαπλάσια σε άλλους τομείς, και ο ρυθμός αύξησης της τεχνικής προόδου, ο οποίος προσδιορίζει την οικον. μεγέθυνση, μειώνεται. Αντίθετα, είναι δυνατόν οι δασμοί σε προϊόντα εντάσεως έρευνας ενός καθυστερημένου κράτους, να βοηθήσουν ώστε μέσω αυξημένης αμοιβής της εξειδικευμένης εργασίας να αυξηθούν τα κίνητρα για σχηματισμό ανθρώπινου κεφαλαίου³⁷. Πάντως αυτή η θέση δεν πρέπει να ερμηνευθεί μόνο φορμαλιστικά. Έτσι, όπως και στην περίπτωση του προστατευτικού δασμού, τα μέτρα εμπορικής πολιτικής παίζουν το ρόλο της Second-best λύσεως, επειδή παρακάμπτουν την πραγματική αιτία του προβλήματος. Ένα σοβαρό επιχείρημα υπέρ του ελεύθερου εμπορίου εισάγουν οι οικονομολόγοι Rivera και Batiz-Romer³⁸. Τονίζουν ότι, εάν οι εμπορικοί περιορισμοί εμποδίζουν την εισαγωγή αγαθών εντάσεως τεχνολογίας, πρέπει να γίνεται προσπάθεια αναπτύξεως υποκαταστάτων τους στη χώρα και να δημιουργηθεί έτσι τάση πλεονάζουσας έρευνας. Αντί να αναπτυχθούν νέα προϊόντα, εφαρμόζεται επακριβώς αυτό που ισχύει και ακολουθείται στην αλλοδαπή. Βεβαίως το ελεύθερο εμπόριο παρεμποδίζει αυτό το είδος R&D.

7. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η επιτυχία των παραπάνω παρουσιασθέντων νέων θέσεων της θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου, μπορούν να εξηγηθούν κατά μεγάλο βαθμό και από το γεγονός, ότι σε αντίθεση με τις προηγούμενες προκλήσεις της παραδοσιακής θεωρίας, είναι στηριγμένες σε μικροοικονομικές θέσεις. Εξωτερικό εμπόριο και προστατευτισμός, διενεργούνται από ορθολογικά σκεπτόμενα οικονομικά υποκείμενα. Στην περίπτωση αυτή εισάγονται καινούργια αποτελέσματα και μέθοδοι από τη βιομηχανική οικονομική, στα μοντέλα του εξωτερικού εμπορίου.

Σε μια πρώτη εκτίμηση της νέας θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου, πρέπει τα οικονομικά και πολιτικά της συμπεράσματα να τεθούν σε ενδελεχή κριτική. Προπάντων στον τομέα της στρατηγικής εμπορικής πολιτικής, διαπιστώνεται ότι τα αποτελέσματα, τα οποία σε πρώτη ματιά ομιλούν για κρατικές παρεμβάσεις στο εξωτερικό εμπόριο, στηρίζονται σε ασθενείς βάσεις, εάν τεθούν κάτω από ένα πλατύτερο προβληματισμό. Και τα αποτελέσματα επίσης της νέας θεωρίας της μεγεθύνσεως, παρόλη την προσωρινότητά τους, τείνουν στην κατεύθυνση του ελεύθερου εμπορίου. Ο κρατικός τομέας οφείλει να διασφαλίζει την επάρκεια της αγοράς σε συντελεστές μεγέθυνσης, καθόσον η ιδιωτική προσφορά οδηγεί σε ελλιπή εφοδιασμό της. Αυτό αφορά τους τομείς σχηματισμού ανθρώπινου κεφαλαίου και τους τομείς εκείνους της R&D, οι οποίοι έχουν θετικές εξωτερικές επιδράσεις.

Με τούτο διαμορφώνεται ένα δυνατό επεξηγηματικό παράδειγμα για το μέλλον της θεωρίας του ανταγωνισμού, στον τόπο εγκατάστασης, ή του θεσμικού ανταγωνισμού, διότι τα Κράτη με το θεσμικό τους πλαίσιο ανταγωνίζονται στην προσέλκυση των κινητών συντελεστών παραγωγής³⁹. Αυτός ο ανταγωνισμός μπορεί να οδηγήσει υπό κατάλληλες συνθήκες σε μια διαδικασία δημιουργίας και του αριστότερου θεσμικού πλαισίου, όπως αυτό προσδιορίστηκε από τον Hayek.

Για την αποφυγή λάθος εξελίξεων σε μια τέτοια αποκέντρωση της διεθνούς οικονομίας, είναι απαραίτητη η ύπαρξη μιας παγκόσμιας έννομης τάξης, η οποία θα ορίζει τα πλαίσια του ανταγωνισμού του τόπου εγκατάστασης. Θα πρέπει να στοχεύει στην παρεμπόδιση στρατηγικών συμπεριφορών, οι οποίες έχουν μεν πλεονεκτήματα για μερικά κράτη, όμως στο σύνολό τους βλάπτουν τη διεθνή κοινότητα. Αυτή η έννομη τάξη του διεθνούς ανταγωνισμού για τον τόπο εγκατάστασης, είναι υποσύνολο της συνολικής διεθνούς εμπορικής έννομης τάξεως, και της GATT (ΠΟΕ). Παρεμποδίζει την εφαρμογή εμπορικών πολιτικών με βάση το πνεύμα του άριστου φόρου, περιορίζει τους χώρους εχεμύθειας των εθνικών κανονισμών και έτσι επιδρά κατασταλτικά στην ύπαρξη και δημιουργία rent seeking των ομάδων συμφερόντων.

Σε ποια κατεύθυνση θα προσανατολισθεί όμως η μελλοντική έρευνα ; Θέσεις προς επεξήγηση του ενδοβιομηχανικού εμπορίου καθώς και η φορμαλιστική και θετική θεωρία του προστατευτισμού, έχουν τόσο πολύ επεξεργασθεί, που χρειάζονται μόνο μια εκλέπτυνση. Βεβαίως χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για την απόδειξη της εμπειρικής επαλήθευσης αυτών των μοντέλων για τον

απλό λόγο, ότι οι πολιτικές διαπλοκές τους δεν είναι πάντα εμφανείς, αλλά εξαρτώνται από τις τιμές των παραμέτρων. Η θεωρητική οικονομική έρευνα είναι απαραίτητη προπάντων στον τομέα των δυναμικών μοντέλων του εξωτερικού εμπορίου. Εδώ η έρευνα ευρίσκεται ακόμη εις την αρχή. Η καλύτερη κατανόηση των διαδικασιών μεγέθυνσης θα προσέφερε τη δυνατότητα καλύτερης κατανόησης της μιζέριας που διακρίνει κάποια αναπτυσσόμενα και κεντρικά διοικούμενα κράτη, και της εφαρμογής μιας επιτυχούς στρατηγικής ανάπτυξης. Ένα παρόμοιο οικονομικό μοντέλο λείπει από την ελληνική οικονομική πραγματικότητα, ιδιαίτερα τώρα, στην πορεία της χώρας μας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η οποία είναι προκαθορισμένη και ιδιαίτερα δύσκολη, αφού κάθε απόκλιση από αυτή, θα γίνει αιτία αποβίβασης της χώρας από το τρένο της Ευρώπης, και μάλιστα αυτό της μεγάλης ταχύτητας.

Σημειώσεις

1. Πουρναράκης Ε., «Θεωρία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων», *Η καθάρη θεωρία του Διεθνούς Εμπορίου*, τόμ. Α', Αθήνα, 1974, σελ. 21.
2. Steedman I., *Fundamental Issues in Trade Theory*, Basingstoke, London, 1979.
3. Kierzkowski H., «Recent Advances in International Trade Theory: A Selective Survey», *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 3, 1987, σελ. 1-19.
4. Krugman P.R., «Is Free Trade Passè»? , *Journal of Economic Perspectives*, vol. 1, 1987, σελ. 131-144.
5. Broll U. and B.M. Girloy, *Aussenwirtschaftstheorie. Einfhrgung und neue Ansätze*, München, Wien 1989.
6. Dixit A., V. Norman, *Aussenhandelstheorie*, München, Wien 1982.
7. Ruffin R.J., «International Factor Movements», *Handbook of International Economics*, Amsterdam, 1984, σελ. 237-288.
8. Siebert H., *Aussenwirtschaft* 6, Aufl., Stuttgart, 1994.
9. Πουρναράκης Ε., *όπ. παρ.*, σελ. 134.
10. Johnson H.G., «Optimum Tariffs and Retaliation», *Review of Economic Studies*, vol. 21, 1953-1954, σελ. 142-153.
11. Kemp M.C., R.W. Jones, «Variable Labor Supply and the Theory of International Trade», *Journal of Political Economy*, vol. 70, 1962, σελ. 30-36.
12. Rauscher M., «Foreign Trade and the Environment», στο: H. Sie-

- bert, *Environmental Scarcity*, The International Dimension, Tübingen, 1991.
13. Siebert H., *Economics of the Resource-Exporting Country*, Conn., Greenwich, 1985.
14. Sanyal K.K., R.W. Jones, «The Theory of Trade in Middle Products», *American Economic Review*, vol. 72, 1982, σελ. 16-31.
15. Βλέπε, π.χ., Dixit A., V. Norman, *όπ. παρ.*
16. Grubel H., P.J. Lloyd, *Intra-Industry Trade*, New York, 1975.
17. Greenaway D., C.R. Milner, *The Economics of Intra-Industry Trade*, Oxford, 1986.
18. Lancaster K., «Intra-Industry Trade under Monopolistic Competition», *Journal of International Economics*, vol. 10, 1980, σελ. 151-175.
19. Helpman E., P.R. Krugman, *Trade Policy and Market Structure*, Mass., Cambridge, 1989.
20. Μια εκτεταμένη Βιβλιογραφία παρουσιάζουν οι Helpman E., P.R. Krugman, *όπ. παρ.*
21. Brander J.A., B. Spencer, «Export Subsidies and International Market Share Rivalry», *Journal of International Economics*, vol. 18, 1985, σελ. 83-100.
22. *Όπ. παρ.*
23. *Όπ. παρ.*
24. Siebert H., «Strategische Handelspolitik. Theoretische Ansätze und wirtschaftspolitische Empfehlungen», *Aussenwirtschaft* 43, 1988, σελ. 549-584.
25. Eaton J., G.M. Grossman, «Optimal Trade Policy under Oligopoly», *Quarterly Journal of Economics*, vol. 101, 1986, σελ. 383-406.
26. Siebert H., M. Koop, «Institutional Competition: A Concept for Europe», *Aussenwirtschaft* 45, 1990, σελ. 439-462.
27. Horstman I.J., J.R. Markusen, «Endogenous Market Structures in International Trade (Natura Facit Saltum)», *Journal of International Economics*, vol. 32, 1992, σελ. 109-129.
28. Frey B.S., *Internationale Politische Ökonomie*, München, 1985.
29. Πουρναράκης Ε., *όπ. παρ.*, σελ. 148.
30. Την άποψη αυτή εκφράζει, π.χ., ο Niskanen W., *Bureaucracy and Representative Government*, Chicago, 1977.
31. Tullock G., «The Welfare Costs of Monopoly, Tariffs and Theft», *Western Economic Journal*, vol. 5, 1967, σελ. 224-232.
32. Bhagwati J., *Is Free Trade Pass after All?*, Kiel, 1989.
33. B. Romer P.M., «Increasing Returns and Long-Run Growth», *Journal of Political Economy*, vol. 94, 1986, σελ. 1002-1037.
34. Grossman G.M., E. Helpman, *Innovation and Growth*, Mass., Cambridge, 1991.
35. Βλέπε, π.χ., Baldwin R., «The Stolper-Samuelson Theorem Recon-

sidered: An Example of Ricardian Dynamic Trade Effects», *NBER, Working Paper 3110*, Mass., Cambridge, 1989.

36. Grossman G.M., E. Helpman, *όπ. παρ.*

37. Stokey N., «Human Capital, Product Quality, and Growth», *Quarterly Journal of Economics*, vol. 106, 1991, σελ. 587-616.

38. Rivera-Batiz L.A., P.M. Romer, «International Trade with Endogenous Technological Change», *NBER, Working Paper 3594*, Mass., Cambridge, 1991.

39. Βλέπε, π.χ., Siebert H., M. Koop, *όπ. παρ.*

